

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΣ

Διὰ τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως ἐνέσκηψεν ἡ μεγίστη τῶν συμφορῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία του παρεδίδοντο εἰς τὴν διάκρισιν ὑπερφιάλων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν ἠττημένον ραγιαῶν ὡς τὸ εὐτελέστατον πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι συνώδευσαν τὴν προέλασιν τῶν Τούρκων. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους κατώρθωσαν, ἔφυγον δρομαίως πρὸ τῆς τουρκικῆς λαίλαπος καὶ τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα ἐσκέπασαν πλοῖα καὶ ἀκάτια, τὰ ὅποια ἔφερον τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιά καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς χώρας εὐτυχεστέρας. Οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν τιμαριωτικὴν τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ χριστιανοὶ εὐγενεῖς ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἠλλαξαν πίστιν καὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς Ὀθωμανούς. Ἡ πρώτη καὶ σημαντικὴ συνέπεια τῆς κατακτῆσεως ἦτο ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἄλλοτε κυρίαρχος εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὑπεχώρησε καὶ περιωρίσθη εἰς ὀλίγα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων.

Δεύτερον κατεστράφη ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ σουλτάνος ἀφῆρσεν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τὰς καλλιτέρας γαίας καὶ τὰς διεμοίρασεν εἰς τοὺς τούρκους πολεμιστὰς καὶ ἄλλας ἔδωκεν εἰς τὰ τζαμιά ὡς βακούφια. Μόνον μικρὰ κτήματα εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινὰ μέρη ἔμειναν εἰς τοὺς ὑποδούλους, οἱ ὅποιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ εἰσφέρουν τὸ πέμπτον ἢ καὶ περισσότερον τῶν προϊόντων. Διὰ τοῦτο διειτηρήθησαν Ἕλληνες γαιοκτήμονες κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπὶ τῶν νήσων, εἰς τὴν Στερεάν καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἡπειρον.

Τρίτον κατεστράφη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἀσιατικὴ ἀγροικία ἐκάλυψε τὰς κατακτηθείσας χώρας. Ὅτι εἰ-

χεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κατεστράφη, τὰ γράμματα ἔλησμονήθησαν, ἡ τέχνη παρήκμασεν. Ἀκόμη καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ὑποδούλων ὑπέστη θλιβεράν ἀλλοίωσιν, διότι ἐξέλιπε τὸ ἀνδρικὸν καὶ ἐλεύθερον φρόνημα καὶ ἐκράτησεν ἡ ροπὴ πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν διὰ παντὸς μέσου διατήρησιν ἀθλίας ζωῆς.

Ὑπὸ τὴν μακρὰν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἔπαυσε καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῆς χώρας. Αἱ ὁδοὶ παρημελήθησαν καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἔλαβον μεγαλυτέρας διαστάσεις.

Ἡ τεραστία αὐτὴ καταστροφὴ εἶχεν ὡς ἔμμεσον ἀντιστάθμισμα τὸ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον εἶχε διαμελισθῆ διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1204 ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνηνώθη πάλιν. Οἱ Τοῦρκοι καταλύσαντες τὰ ποικιλώνυμα φραγκοενετικά ἢ ἑλληνικά κράτη ἐπανάδωκαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητά.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Οἱ πιστοὶ τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους, ὅσοι κατέλαβον τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν κυρίως πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι, ὅπως πᾶσα στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ παραγωγούς, γεωργούς καὶ τεχνίτας. Ὁ σουλτάνος διετήρησε τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ ἦσαν ἔμποροι καὶ τεχνῖται. Ἄλλως τε ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία διηυκόλυνε τὴν διατήρησιν τῶν ξένων ἔθνοτήτων μὲ τὸν ὅρον νὰ πληρώνουν φόρους. Ὁ Μωάμεθ μετεκόμισε πολλοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν.

Ἀφοῦ διετηρήθη τοιουτοτρόπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὠργανώθη, ὅπως τὰ ὑπόδουλα ἔθνη κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους, ὅπως π. χ. ἦσαν ὠργανωμένοι οἱ ὑποτελεῖς λαοὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ. Διετήρησε τουτέστι καὶ προσήρμοσε πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινοτικὴν διοίκησίν του. Ὅμοίως ὠργανώθησαν καὶ ἄλλαι μὴ μωαμεθανικαὶ ἔθνοότητες, ὡς οἱ Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι κτλ.

Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν μὴ μουσουλμανικῶν ἔθνοτήτων, χορηγήσας εἰς αὐτοὺς πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ποιμνίων των καὶ καταστήσας αὐτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν τήρη-

αυτῆς τῆς τάξεως ἐπὶ κινδύνῳ τῆς κεφαλῆς των. Ἦλπιζε δέ, ὅτι ἐπιδαψιλεύων εἰς αὐτοὺς τιμὰς καὶ πλοῦτον θὰ εἶχεν αὐτοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὀσμανιδῶν καὶ προθύμους νὰ ἀποκοιμίζουν τὸ ποίμνιόν των διὰ τῆς διδασκαλίας ἐλευθερίας ἐν οὐρανῷ, ὑποταγῇ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

Ἡ σημαντικώτερα τῶν χριστιανικῶν ἐθνοτήτων ἦτο ἡ ἑλληνική. Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐπειδὴ ἐχήρυσεν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, διέταξε νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχην. Ἐξελέγη δὲ ὁ Γεώργιος Σχολάριος ὀνομασθεὶς Γεννάδιος, ἀρχηγὸς τῆς ἀνθενωτικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τὸ μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως χάσμα.

Ὁ νέος Πατριάρχης ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸν θρόνον μὲ ὄλην τὴν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων λαμπρότητα. Ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπου εἶχε καταφύγει τὸ πατριαρχεῖον, μετέβη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μωάμεθ, ὅπου παρεκάθησεν εἰς μεγαλοπρεπῆς δεῖπνον, καὶ ὁ σουλτάνος προπέμπων αὐτὸν ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ ἔχη τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐνοίαν του καὶ θὰ ἐξακολουθῇ νὰ ἀπολαύη τῶν δικαιομάτων καὶ τῶν προνομιῶν, ὅπως ἐπὶ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Συνώδευσεν αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς, ἐβοήθησε νὰ ἀναβῇ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐν συνοδείᾳ τούρκων μεγιστάνων. Αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν ὀρθοδόξων διετήρησαν μέρος τῆς παλαιᾶς λαμπρότητος καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Φανάριον ἀνεμίμνησκεν ἡμέρας ἀρχαίας αἴγλης.

Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Τουρκίας, Ἕλληνες, Ἀλβανοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Βλάχοι, ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντες μίαν φυλὴν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαμνον διάκρισιν καὶ ὠνόμαζον ὅλους διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ροῦμ (Ρωμαίους). Ὁ Ἕλλην Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, ἀφότου μάλιστα τὸ 1766-1767 κατηργήθησαν αἱ δύο ἀρχαῖαι αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι, ἡ σερβικὴ τοῦ Ἰπεκίου καὶ ἡ βουλγαρικὴ τῆς Ἀχρίδος. Ἀπὸ τότε ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος ἀπέκτησεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰσχὺν σχεδὸν ἴσην μὲ τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν τοῦ σουλτάνου.

Τὸ πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφοῦ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἄλλους ναοὺς, ἤδρευεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸ Φανάριον, τὸ ὁποῖον εἶναι συνοικία κειμένη ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Κερατίου κόλπου. Τὸ πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, πρωτίστως ὅμως τὸ ἐθνικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὸ ὁποῖον εἶχε συσπειρωθῆ τὸ ἔθνος μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν. Ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ λαβυρινθώδους πατριαρχικοῦ μεγάρου καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὸ συνοικίας μετὰ τὴν ἀνατολικὴν ὄψιν ἐξειλίχθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς βίος τοῦ τουρκοκρατουμένου ἑλληνισμοῦ.

Ἡ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἦσαν ὠργανωμένα ἀνέκαθεν εἰς κοινότητα. Ἐξέλεγον δηλαδὴ ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία ἐφρόντιζε διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ναῶν, κρηνῶν, νεκροταφείων κλπ. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεγνώρισαν καὶ διετήρησαν αὐτάς, δι' οὓς λόγους εἶχον διατηρήσει οἱ Ρωμαῖοι καὶ Βυζαντινοί, διότι διηυκόλυνον τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως, ἰδίως διὰ τὴν φορολογίαν, διότι ἡ κυβέρνησις ἀντὶ νὰ ἀποτείνεται εἰς ἰδιώτας εἶχεν ὑπεύθυνα σωματεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων συνενοεῖτο διὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων. Οἱ προύχοντες ἢ προεστοὶ ἢ δημογέροντες ἢ κοτζαμπάσηδες ἐκάστης κοινότητος ἐφρόντιζον διὰ τὴν εἴσπραξιν τοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν φόρου κατανέμοντες αὐτὸν εἰς τοὺς κατοίκους ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς τῶν καταστάσεως.

ΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Οὕτω λοιπὸν παλαιαὶ συνήθειαι μᾶλλον ἢ θετικαὶ παραχωρήσεις τῶν σουλτάνων ἐδημιούργησαν εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινοτικῶν πραγμάτων ὠνόμασαν βραδύτερον προνόμια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅμοια εἶχον καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνότητες τῆς Τουρκίας. Οὐσιαστικῶς τὰ προνόμια εἶναι :

1. Ἐλευθερία θρησκείας καὶ γλώσσης.
2. Προστασία καὶ ἀπαρραβίαστον τοῦ κλήρου.
3. Οἱ ἐπίσκοποι ἀσκοῦν εἶδος πολιτικῆς

καὶ θρησκευτικῆς ἀστυνομίας. Ἐδικαιοῦντο δηλαδή νὰ τιμωροῦν κατὰ τοὺς προϋπάρχοντας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως χριστιανικοὺς νόμους τοὺς παρεκτρεπομένους εἰς θρησκευτικά ἢ καὶ οἰκονομικὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὴν κοινότητα δι' ἐξωεκκλησιασμοῦ, ἀναθέματος, ἀφορισμοῦ ἢ καὶ παραδόσεως αὐτῶν εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχάς. Ὁ δὲ Πατριάρχης ἐδικαιοῦτο νὰ καταδικάσῃ εἰς εἰρκτὴν ἢ καὶ θάνατον.

4. Ρητῇ τοῦ σουλτάνου ἀδεία ὑπάγονται εἰς τὸν κλῆρον πᾶσαι αἱ περὶ γάμου καὶ κληρονομίας δίκαι. Τὰς δίκας ταύτας διεξάγει τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον, τοῦ ὁποίου προεδρεύει ὁ ἐπίσκοπος. Αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐφεσιβάλλονται μόνον ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς συνόδου καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διαδικασία τῶν Τούρκων ἦτο δαπανηρὰ καὶ ὀλίγην ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην, οἱ χριστιανοὶ ὑπέβαλλον εἰς τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον καὶ τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις. Πολλάκις Τούρκοι καὶ Ἰουδαῖοι κατέφευγον εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους, διότι εἶχον μεγαλυτέραν πεποίθησιν εἰς τὴν ἀμεροληψίαν αὐτῶν παρὰ τοῦ Μουφτῆ.

5. Ἐλευθερία τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, τουτέστι τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν κοινοτήτων ὑπὸ δημογεροντίας, ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκλεγομένης.

Τινὲς τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων εἶχον μεγαλύτερα προνόμια, ὅπως ἡ Χίος, ἡ Τήνος, ἡ Νάξος, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, ἐξαρτώμεναι ἀμέσως ἐκ τοῦ Καπετὰν πασᾶ (ναυάρχου καὶ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν), ἡ δὲ Μάνη, οὐδέποτε ὑποταγεῖσα οὐσιαστικῶς εἰς τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 ἀπὸ ἀρχοντα ἐντόπιον διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου (μπέης).

ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΑΙ

Περὶ τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν ἐδημιουργήθη σὺν τῷ χρόνῳ νέα τάξις εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Εἶχον συγκεντρωθῆ ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ μόνον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἀξίωμα. Οἱ νέοι εὐγενεῖς ὠνομάσθησαν Φαναριῶται ἀπὸ τὴν συνοικίαν, ὅπου ἔκειτο τὸ Πατριαρχεῖον. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν εὐφυεῖς, ἐμάνθανον ξένας γλώσσας καὶ ἐγνώριζον τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα καλύτερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο ὁ σουλτάνος

μετεχειρίζετο αὐτοὺς εἰς ἀνωτέρας κρατικὰς ὑπηρεσίας καὶ πολλοὶ διεκρίθησαν ὡς διερμηνεῖς ἢ πρεσβευταὶ τῆς Πύλης. Βραδύτερον ἀπ' αὐτοὺς ἐξέλεγεν ὁ σουλτάνος τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ἄλλ' οἱ Φαναριῶται ζῶντες μεταξὺ Τούρκων καὶ ἐρχόμενοι εἰς διαρκῆ μὲν τοὺς τούρκους κυβερνήτας ἐπαφὴν εἶχον προσοικειωθῆ τοὺς τρόπους των, καθὼς καὶ τὰς ἕξεις τῆς τουρκικῆς αὐλῆς. Αἱ ἀνώτεραι θέσεις εἰς τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν ἐκτῶντο μὲν δωροδοκίας καὶ ταπεινώσεις, πολλάκις δὲ ἐστοίχιζον τὴν κεφαλὴν τοῦ τιτλούχου ραγιᾶ, διότι τὰ τουρκικὰ ἥθη ἦσαν τότε ἄγρια καὶ ὁ σουλτάνος ἢ ὁ μέγας βεζύρης διὰ τὴν ἐλαχίστην αἰτίαν ἢ διαβολὴν ἔστελλον αὐτὸν εἰς τὴν ἀγχόνην.

ΑΡΜΑΤΟΛΟΙ ΚΑΙ ΚΛΕΦΤΑΙ

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἤδη χρόνους εἶχον σχηματισθῆ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος στρατιωτικὰ σώματα, διὰ νὰ ἀναχαιτίσουν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Φράγκων. Οἱ σουλτάνοι διετήρησαν τὰ σώματα αὐτὰ καὶ ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὄρεινῶν διαμερισμάτων τῆς χώρας. Ἐπειδὴ σοβαρὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος δὲν ἠπείλει τὸ κράτος εἰς τὰς πρὸς νότον ὄρεινὰς καὶ δυσπροσίτους αὐτὰς ἐσχατίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Πύλη οὔτε στρατὸν διετήρει οὔτε ἐφρόντιζε διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν φρουρίων. Τὰ στρατιωτικὰ αὐτὰ σώματα ὠνομάσθησαν ἀρματολοί, οἱ ἀρχηγοὶ των καπετᾶνοι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐποπτευόμενα διαμερίσματα ἀρματολίκια.

Ὁ σουλτάνος δὲν ἔκρινεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιβάλλῃ αὐστηρῶς τὰ κυριαρχικά του δικαιώματα εἰς τὴν ἄκραν αὐτὴν τῆς ἐπικρατείας του καὶ ἐκτεταμένα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ἢ μεταξὺ τοῦ Πηλίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου χώρα κτλ., διετέλουν εἰς ἀναρχίαν. Σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων εὐρίσκετο εἰς κατάστασιν ἀνταρσίας ἢ ἡμιανταρσίας. Ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὸν ζυγόν, ὅσοι ἠσθάνοντο εἰς τὸ στήθος των σφύζουσαν γενναιοτέραν καρδίαν, ἔσπευδον εἰς τὰ ὄρη καὶ ὁ δοῦλος τῆς χθὲς μετεβάλλετο εἰς ἐπίφοβον ἐχθρόν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων «τοῦ κάμπου» καὶ συνετηροῦντο ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι κλέφται. «Ἄλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέπτου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ ληστοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μόνον δὲν ἐθεωρεῖτο αἰσχρόν,

ἀλλ' ἐνομιζέτο ἔνδοξον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαπρεψάντων μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων μετεδίδοντο εὐσεβάστως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν», ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπ. Τρικούπης.

Ἡ Πύλη δὲν ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς μεμονωμένας αὐτὰς ἀνταρσίας, περιορίζετο δὲ μόνον νὰ τιμωρῇ ἀγρίως τοὺς συλλαμβανομένους. Ἀλλὰ μεταξὺ φρουροῦ καὶ ἀντάρτου ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη. Ὁ ἀρματολὸς τῆς χθὲς ἐγένετο αὖριον κλέφτης καὶ πολλοὺς ὀνομαστοὺς κλέφτας ἡ Πύλη διώριζεν ἀρματολοὺς. Γενικῶς ὑπῆρχε βαθυτέρα συμπάθεια μεταξὺ ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἤγωνε τὸ κατὰ τῶν μωαμεθανῶν μῖσος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἔθνικὴ συνείδησις ἐξύψωσεν ἀμφοτέρους εἰς ἥρωας. Ὁ Ὀλυμπος, ἡ Πίνδος, τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ὁ Βάλτος, εἶναι τὰ θρυλικά λημέρια των, ὁ δὲ βίος, τὰ κατορθώματα καὶ τὰ παθήματά των, τὸ προσφιλὲς θέμα τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων.

ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΛΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἡ καταστροφὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἰς τὰ παράλια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας τῶν ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔπληξαν καιρίως τὸ βυζαντινὸν ἐμπόριον, τὴν δὲ καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τουρκικὴ κατάκτησις, οὕτως ὥστε δὲν δύναται νὰ γίνῃ σπουδαῖος λόγος περὶ ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους. Ἀλλ' ὅταν διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν Τούρκων ἐδημιουργήθη νέα κατάστασις πραγμάτων, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χεῖράς των τὸ ἐμπόριον. Εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἔμποροι, ἐξήσκουν δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς κυρίως μικροεμπόριον καὶ ἀργότερα ἔγιναν ἀπαραίτητοι μεσίται καὶ πράκτορες τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν καὶ ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Εὐρωπαίων. Κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα, ὅποτε ἤκμαζε τὸ γαλλικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Ἕλληνες ἐπλούτησαν ὡς πράκτορες τῶν Γάλλων. Ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην ἀνεπτύχθησαν πλούσιοι ἐμπορικοὶ οἴκοι.

Σπουδαιότατον ὅμως γεγονός διὰ τὸν τουρκοκρατούμενον Ἑλληνισμόν εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ ναυτικοῦ τῶν νήσων. Ἡ Ὑδρα πρώτη

ἀπέκτησε ναυτικόν. Εἰς τὴν νῆσον, ἣ ὁποία ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ ἀλβανοφώνους ὀρθοδόξους, ποιμένας καὶ ἀλιεῖς, κατέφυγον κατὰ καιροὺς ἔνεκα τῶν τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἄλλων ἀναστατώσεων πολλοὶ πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ κατέστησαν τὴν νῆσον ἀξιόλογον ἐμπορικὸν κέντρον. Κατ' ἀρχὰς διεξῆγον τὸ ἐμπόριον μὲ μικρὰ πλοῖα, καΐκια ἢ τρεχαντήρια. Ὅταν ὅμως ἐνισχύθησαν οἰκονομικῶς, κατεσκεύασαν μεγαλύτερα πλοῖα καὶ ἤρχισαν νὰ πλέουν μέχρι Τεργέστης καὶ Βενετίας. Τὸ παράδειγμα τῆς Ὑδρας ἐμιμήθησαν ἄλλαι νῆσοι, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, ἢ Μύκονος κτλ.

Τὸν 18ον αἰῶνα οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξιόλογον ναυτιλίαν. Μὲ τὰ ἱστιοφόρα των, πολλὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο διὰ τὴν κομψότητα καὶ ταχύτητα, μετεκόμιζον σῖτον ἀπὸ τὴν Ρωσίαν ἢ ἐγχώρια προϊόντα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρελάμβανον ἀπ' ἐκεῖ ἀποικιακά, ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικὰ εἶδη. Ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὴν μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας συνθήκην τοῦ 1774, ἣ ὁποία ἐπέτρεπεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ πλέουν ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν. Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπλούτησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἰδίως διὰ τοῦ λαθρεμπορίου. Τολμηροὶ θαλασσινοὶ περιφρονοῦντες τοὺς κινδύνους τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐκόμιζον εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας ἐμπορεύματα, τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ εἶχον φθάσει εἰς μεγάλα ὕψη.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν πολέμων ἐξηκολούθησε νὰ προοδεύῃ ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἡ ἀντοχή, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἰδίως τὸ λιτοδίαιτον τῶν Ἑλλήνων κατέστησαν αὐτοὺς ἀκαταγωνίστους εἰς πολλὰ εἶδη ἐπιχειρήσεων. Συνέπεια αὐτοῦ ἦτο, ὅτι εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Γένουαν, τὴν Βενετίαν, τὴν Ἀμβέρσαν, εἰς τὸ Λονδῖνον καὶ τοὺς Παρισίους καὶ εἰς ἄλλα μεγάλα κέντρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου ἐδημιουργήθησαν παροικίαι ἑλλήνων ἐμπόρων.

Ἡ διασπορὰ αὕτη ὠφέλησε τὸ ἔθνος, διότι οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν κόσμον ἀνώτερον καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἀπέβησαν ἐντριβέστεροι εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Βλέποντες ἐξ ἀποστάσεως κατενόησαν, ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι κράτος καταρρέον καὶ ὄχι ὁ τρομερὸς καὶ ἀκαταμάχητος κατακτητής, ὅπως ἠσθάνοντο αὐτήν, ἐφ' ὅσον διετέλουν ὑπὸ τὸ πέλμα της.

Τοιοιουτρόπως προπαρασκευάζετο σιωπηλῶς εἰς τὴν θάλασσαν

σπουδαιότατον ὄπλον διὰ τὸ ἔθνος, τὸ ναυτικόν. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν χρόνων τούτων ἦσαν ὀπλισμένα καὶ οἱ ναῦται των ἐξησκημένοι εἰς τὰς συμπλοκάς, διότι τὴν θάλασσαν ἐμάστιζεν ἡ πειρατεία, ἰδίως τῶν Ἀλγερινῶν. Ἦτο λοιπὸν εὐκόλον τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα νὰ μεταβληθοῦν εἰς πολεμικά.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΙΟΙ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἀφότου οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες χουμανισταί, ὁ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, φεύγοντες πρὸ τῆς προσεγγιζούσης τουρκικῆς λαίλαπος μετεκόμισαν τοὺς ὠραίους θεοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς τὴν Δύσιν, σκότος πυκνὸν ἐκάλυψε τὴν ἀτυχῆ Ἀνατολήν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοτάτους χρόνους τῆς δουλείας δὲν ἔλειψαν ἀμυδρὰ φῶτα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τῶν Κομνηνῶν ἀρχίσασα ἑλληνικὴ ἀναγέννησις διεκόπη ἀποτόμως, ἐκυριάρχησε δὲ πάλιν ξηρὰ γραμματικὴ σοφία. Οἱ λόγιοι τοῦ 16ου αἰῶνος δὲν εἶχον ἀποσεῖσει τὴν μεσαιωνικὴν στενότητα καὶ ἐξακολουθοῦν τὴν αἰωνίαν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διαμάχην προσπαθοῦντες νὰ διακριθοῦν διὰ τοῦ κατὰ τῶν παπιστῶν ζήλου. Μόλις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἔγινεν ἔλαφρὰ μετατροπὴ, διότι οἱ λόγιοι ζωηρότερον ἀναπολοῦν τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἡ διάνοιά των ἀρχίζει νὰ διαισθάνεται τὴν σημασίαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Κύριλλος Λούκαρις (1572 - 1638), σύγχρονος τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Καρτεσίου, ὁ ἐπανειλημμένως πατριαρχεύσας λόγιος καὶ πνευματικὸς μαχητής, εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς νέας τάσεως. Ὁ βίος του ἦτο πλήρης ἀγῶνων καὶ περιπετειῶν, διότι ἡ ἐλευθερία τῶν θεολογικῶν φρονημάτων του ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ πολλοὺς ἀντιπάλους, ἡμετέρους καὶ ξένους. Ἀλλ' οἱ τραχεῖς ἀγῶνες ἔδωκαν εἰς τὰς συγγραφάς του δύναμιν καὶ βαθύτητα ἄγνωστον ἕως τότε. Τέλος κατίσχυσαν αἱ ραδιουργίαι τῶν ἀντιπάλων του καὶ ὁ Λούκαρις καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη καὶ τέλος ὑπέστη ταπεινωτικὸν θάνατον. Ἀλλὰ τὰ διδάγματα του διέσωσαν οἱ μαθηταί του, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέχουν ὁ Κορυδαλεύς, ὁ Καρυοφύλλης, ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Λέων Ἀλλάτιος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους ἀναμένει τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμογενῶν. Εἰς τὸ ποίημά του Ἑλλάς ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ καρδινα-

λίου Ρισελιέ ὑπὲρ τῆς ποδοπατουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων πατρίδος του, εἰκονίζει τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν λαμπρότητα καὶ θρηνεῖ διὰ τὴν παντελῆ κατάπτωσιν καὶ τὴν περιβάλλουσαν αὐτὴν βαθεῖαν νύκτα.

Περὶ τὸ τέρμα τοῦ 17ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀρχίζει ἡ δραῖσις τῶν Μαυροκορδάτων. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, σπουδάσας εἰς τὴν Πιάδουαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκδώσας ἀξιόλογον διατριβὴν λατινιστὶ περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἐχρημάτισε καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς καὶ μεγάλως ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Κιοπρουλῆ Ἀχμέτ πασᾶ. Διορισθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) ἔδειξεν ἐξαίρετον διπλωματικὴν δεξιότητα. Διὰ τοῦτε ἴσχυε πολὺ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς καὶ ὁ πιεζόμενος ἑλληνικὸς λαὸς προσέβλεπεν εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς πατέρα. Ἐγραψε πολυάριθμα συγγράμματα, τὴν Ρητορικὴν, τὴν Γραμματικὴν, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν, τὰ ὅποια ἔχυσαν φωτεινὴν ἀκτῖνα εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς ἐλευθερωτέραν διάνοησιν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ πρῶτος ἑλληὴν ὀσποδάρος (ἡγεμὼν) τῆς Βλαχίας, ἔδωκε τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας ἰδρύσας τυπογραφεῖον καὶ σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία γίνονται κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας, λόγιοι δὲ καὶ διδάσκαλοι τυγχάνουν περιποιήσεως καὶ τιμῆς εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΟΝ 18^{ΟΝ} ΑΙΩΝΑ

Ἀλλὰ περὶ πραγματικῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δύναται νὰ γίνῃ λόγος μόνον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Διότι, ἐνῶ προηγουμένως ἡ παιδεία περιορίζετο εἰς τὸν κλῆρον μόνον καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα, σχολεῖα δὲ διετηροῦντο, μακρὰν τοῦ βλέμματος τῆς ἀρχῆς, εἰς μοναστήρια ἢ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, τώρα ἡ παιδεία τείνει νὰ γίνῃ κοσμικωτέρα, δηλαδὴ νὰ περιλάβῃ χρησίμους διὰ τὴν ζωὴν γνώσεις, διότι ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων ἐζήτει πρακτικωτέραν μόρφωσιν. Διὰ τοῦτο δημιουργοῦνται ἐκπαιδευτήρια εἰς πολλὰ μέρη. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἰδρύθη ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ Φαναρίου, ἡ ὁποία, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κλήρου, ἀπέ-

κτησε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς ιδρύθησαν τὸν 18ον αἰῶνα σχολεῖα εἰς τὴν Πάτμον, τὰ Ἰωάννινα, Λάρισαν, Θεσσαλονίκην, Τύρναβον καὶ Ἀδριανούπολιν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους λογίους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἐκ Κεφαλληνίας **Ἡλίας Μηνιάτης** (1669 - 1714), ἑξαίρετος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, ὁ ὁποῖος, διὰ νὰ πλησιάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, μετεχειρίζετο ἀπλούστερον τύπον γλώσσης καὶ αἱ πλήρεις ζωῆς ὁμιλίας του ἀναγινώσκονται μὲ εὐχαρίστησιν ἀκόμη καὶ σήμερον.

Ἄλλοι κορυφαῖοι τῶν λογίων τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι δύο Κερκυραῖοι, ὁ **Εὐγένιος Βούλγαρις** (1716 - 1806) καὶ ὁ **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1736 - 1805). Ὁ Βούλγαρις εἶχε φιλοσοφικὸν νοῦν καὶ σπουδάσας εἰς τὸ Πατάβιον ἐγνώρισε τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Locke, τοῦ Leibniz καὶ τοῦ Wolff, τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ *Λογικὴ* (1766) καὶ ἡ *Μεταφυσικὴ* τοῦ (1805) εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἔργα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ὁ Θεοτόκης ἠγάπησε μᾶλλον τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας διακριθεὶς καὶ ὡς θεολόγος καὶ ἱεροκῆρυξ. Τὰ *Κυριακὸδρόμια* τοῦ, ἥτοι ἐρμηνεῖαι τῶν κυριακῶν εὐαγγελίων, χρησιμεύουν ἀκόμη σήμερον, ὡς βοήθημα εἰς τοὺς ἱεροκῆρυκας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἱερωμένοι καὶ ἐδίδαξαν εἰς διαφόρους σχολὰς. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ διαφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ρωσίαν, ὅπου ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη περιεποιήθη αὐτοὺς καὶ ἀνύψωσε καὶ τοὺς δύο εἰς ἀρχιεπισκόπους.

Ἀλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβη κατὰ τὴν φήμην ὁ **Ἀδαμάντιος Κοραῆς** (1748 - 1833), διότι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔθνος εὔρε τὸν κατ' ἑξοχὴν σοφὸν καὶ ἐρμηνευτὴν τῶν προγονικῶν συγγραμμάτων. Ὁ Κοραῆς ἦτο ἐπιμελέστατος καὶ ὀξύνους μελετητής, ἔγραψε πολλὰ καὶ ποικίλου περιεχομένου συγγράμματα καὶ ἐξέδωκεν, ἐσχολίασε καὶ ἐξελαίκευσεν ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, Ξενοφῶντα, Πλάτωνα, Ἰπποκράτην, Θεόφραστον, Πλούταρχον (Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, 1807 - 1825). Εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐξετιμήθησαν εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ὅθεν καὶ ἐπροτάθη ἐπανειλημμένως ὡς μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων. Πρὸ παντὸς ὅμως ἦτο εὐγενῆς φύσις, ἠγάπα περιπαθῶς τὴν πατρίδα του καὶ παντοιοτρόπως εἰργάσθη διὰ τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν καὶ ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς.

Ἐγκατεστημένος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας, ἔγινε μέγα «κέντρον ἔθνικῶν ὑποθέσεων καὶ παιδείας ἑλληνικῆς». Εἰς τὰ Ἄτακτα (1826-1833) καὶ τὰ Πάρεργά του (1809-1827) ἐπιχειρεῖ νὰ εὔρη τὰς κλασσικὰς πηγὰς τῆς δημώδους γλώσσης καὶ ἀφυπνίζει τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ διὰ τὴν καταγωγὴν του. Εἰς τοὺς προλόγους τῶν συγγραμμάτων εὐρίσκουν ἀπήχησιν αἱ ἰδέαι τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ συνδυάζονται μὲ τὰ ἀρχαῖα παραδείγματα.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΙΣ

Πλὴν τῆς λογίας λογοτεχνίας, ἡ ὁποία ἦτο προσιτὴ μόνον εἰς τοὺς ὀλίγους, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε δημιουργήσει ἤδη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους δημώδη ποίησιν εἰς τὴν κοινῶς ὁμιλουμένην διάλεκτον. Κατ' ἀρχὰς ἡ δημώδης ποίησις ἔζησεν εἰς τὴν ἀφάνειαν παρὰ τῷ λαῷ τῆς πρωτευούσης καὶ εἰς τὰ σκώματα τῶν ἵπποδρομιῶν, ἀπέκτησεν ὅμως μεγάλην λαμπρότητα εἰς τὰ ἀκριτικὰ ποιήματα τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὁποῖα ἔψαλλον τὰ ἐπικά κατορθώματα τῶν παραμεθορίων φρουρῶν, τῶν καλουμένων ἀκριτῶν, εἰς τοὺς διηνεκεῖς πολέμους μὲ τοὺς Ἀραβας.

Βραδύτερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τουρκοκρατίας ἔψαλλε τὰ δεινοπαθήματα καὶ τοὺς πόθους του. Τοιουτοτρόπως προῆλθον τὰ δημώδη ἄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἀριστουργήματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ψάλλουν δὲ συνήθως τὰ ἀπλᾶ καὶ ἰσχυρὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λύπην, τὸν ἔρωτα, τὴν θλίψιν τοῦ θανάτου. Ἄλλα πάλιν ὑμνοῦν τὸν ἥρωισμόν τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους ἢ ἔπεσαν θύματα τῆς ἀγριότητός των, ἰδίως τοὺς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτας. Διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν, τὰ ὑψηλὰ βουνά, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Κίτσαβον, πρὸς τὰ μεγάλα πτηνά, τὰ ὁποῖα ζοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν ὄρεων. Ἐκδηλώνουν τὸ ἀνήσυχον ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς πολεμιστάς, οἱ ὁποῖοι ἀφήνοντες τὴν ἐστίαν των φεύγουν εἰς τὰ ὄρη. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἐποιήθησαν ἀναμφιβόλως ἀπὸ γυναῖκας, τὰς συζύγους καὶ μητέρας ἢ ἀδελφὰς τῶν πολεμιστῶν. Τὰ δημώδη ἄσματα ἐξύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι τὰ γνησιώτερα μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δουλείας.

Ἱστορία τῶν Νέων Χρόνων, Ε' (*Ἐκδ. 1948)

ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ἰδιαίτουσαν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἔχουν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου. Αἱ ἑπτὰ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους δὲν ἐγνώρισαν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ διατελέσασαι ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων, Ρώσων καὶ Ἀγγλων, ἐτήρησαν ἀμεσωτέραν ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἐπτανήσον καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κέρκυραν ἴδιος βίος καὶ πολιτισμός. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ Κερκυραῖοι διακρίνονται τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διὰ τὴν λεπτότητα τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ὠραίου. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦσαν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐξ αὐτῶν ἀπεφοίτησαν ἄνδρες διακριθέντες εἰς τὰ γράμματα, ὡς ὁ Μηνιάτης, ὁ Θεοτόκης, ὁ Βούλγαρις κ.ἄ. Ἀξιολογώτατον γεγονός εἰς τὴν διοικητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἵδρυσις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Ὁ διακεκριμένος ἄγγλος Φρειδερίκος Νόρθ Γκίλφορντ, υἱὸς ὑπουργοῦ καὶ γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, τὸ 1824 ἵδρυσεν ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον εἰς τὴν Κέρκυραν ὀνομασθὲν Ἰόνιος Ἀκαδημία, ὅπου ἐδιδάσκετο ἡ κλασσικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἱστορία, φυσικὴ πειραματικὴ, νομικὴ καὶ ἰατρικὴ. Εἰς αὐτὸ ἐδίδαξαν ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Ἀνδρέας Κάλβος κ.ἄ.

Ἡ ΠΙΣΤΙΣ Εἰς τὴν ἀναγεννησὶν τοῦ ἔθνους

Ἐκκλησία λοιπὸν καὶ κλήρος, κοινοτικὴ αὐτοδιοικήσεις καὶ ἔνοπλος ἀντίστασις, ὅπου ἦτο δυνατόν, πρὸς τούτοις ἐμπόριον καὶ ναυτιλία καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἦσαν τὰ κοινωνικὰ καὶ ἡθικὰ στηρίγματα τοῦ δουλεύοντος Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς καταστροφῆς ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριαρχία θὰ ἦτο παροδική. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν αἰῶνας, ἡ ἀπελευθέρωσις ἦτο ψιλὸς πόθος, διότι ἡ αὐτοκρατορία τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο κραταιὰ καὶ πρὸ αὐτῆς ἔπησον καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι. Μόλις βραδύτερον, ὅταν ἤρχισε καταρρέουσα ἡ ἰσχὺς τοῦ σουλτάνου, ὁ πόθος τῆς ἀνεξαρτησίας μετεβλήθη εἰς ἀληθινὴν πίστιν.

Κατὰ τὴν 15ην, 16ην καὶ 17ην ἑκατονταετηρίδα ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία ἦτο ἰσχυρά, μόνον οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως ἠδύναντο νὰ δώσουν χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὁ ἑλλη-

νικὸς λαὸς καθὼς καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντές του δὲν ἠύχοντο κατὰ βάθος τὴν ἐκ μέρους τῶν Δυτικῶν σταυροφορίαν. Αἱ μεγάλαι αὐστριακαὶ νῆκαι τῆς 17ης καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος δὲν εἶχον διαθέσει πολὺ θερμῶς τοὺς Ἑλληνας. Ἀλλ' ὅταν κατὰ τὴν 18ην ἑκατονταετηρίδα ἡ ὁμόδοξος Ρωσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἀγῶνα, κλῆρος καὶ λαὸς εἶδον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ τσάρου τὸν θεόπεμπτον ἐκδικητὴν καὶ λυτρωτὴν καὶ ὅλοι ἠσθάνοντο, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ συνενώσουν τὰς προσπαθείας τῶν μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ μοσχοβίτου βασιλέως.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΡΩΣΙΑΝ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ προϊούσα παρακμὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔπεισε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς πολιτικούς τῆς Ρωσίας, ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ διαδεχθοῦν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου, ὡς φυσικούς δὲ συμμάχους τῶν εἰς τὴν κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας πάλιν ἐθεώρησαν τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους τοῦ σουλτάνου. Διὰ τοῦτο, τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετροπόλεως δὲν ἔπαυσε νὰ ὑποθάλη διὰ παντὸς τρόπου τὸν ἱερὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀποσείσουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ εἰς τὴν Πετρούπολιν μεταβαίνοντες Ἑλληνες ἀπέκτων ἀμέσως τὴν ρωσικὴν ἰθαγένειαν, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀξιώματα. Ἀφ' ἑτέρου ὁ κλῆρος τῆς Μόσχας διετέλει εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν τεθλιμμένων ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔστελλεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους διάφορα δῶρα, ἄμφια, σκεύη πολύτιμα, εἰκόνας, σταυροὺς κλπ. Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774) ἀνεγνώρισεν ὡς νόμιμον τὴν παλαιὰν ἀπαίτησιν τῆς Ρωσίας, ὅπως παρίσταται ὡς προστάτις τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν. Πάντα ταῦτα, πρὸς τούτοις δὲ πολλαὶ δημῶδεις προορήσεις, ἐξέκαιον τὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων καὶ διέθετον αὐτοὺς προθύμους νὰ προσέχουν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῆς Ρωσίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν πολέμων τῆς Ρωσίας κατὰ τοῦ σουλτάνου συνεδέθησαν κινήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ πρῶτοι πραγματικοὶ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1769

Μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη, ὁ εὐνοούμενος αὐτῆς Γρηγόριος Ὁρλώφ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Γεώργιον Παπάζολην, ἕλληνα ἀξιωματικὸν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ προετοι-

μάση ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μελετώμενον ρωσοτουρκικὸν πόλεμον. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης ἐφάνησαν δύσπιστοι εἰς τοὺς ὠραίους λόγους καὶ τὰς πλουσίας προσφορὰς τοῦ Παπάζολη. Ἄλλ' ὁ ἔγκριτος προύχων τῶν Καλαμῶν **Μπενάκης** ἐφάνη προθυμότερος, ἐνῶ φῆμαι καὶ διαδόσεις ἐξῆπτον τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Πανταχοῦ ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔμελλε νὰ ἐλευθερωθῆ ὑπὸ τῆς Ρωσίας. Ἐπιθυρίζετο, ὅτι ἀκτινοβόλος σταυρὸς ἐπεφάνη ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ὅτι μάτην οἱ Τούρκοι προσεπάθουν νὰ ἀποδιώξουν τὰ θαυμάσιον σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὄρη ἀντήχησε τὸ δημῶδες ῥῆμα :

« Ἀκόμη τούτ' τὴν ἀνοιξη ραγιάδες, ραγιάδες,

Τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὅσο νᾶρθη ὁ Μόσκοβος

Νὰ φέρη τὸ σεφέρι Μοριὰ καὶ Ρούμελη ».

Διὰ τοῦτο ἡ Πελοπόννησος καὶ μέρος τῆς Στερεᾶς ἐκινήθησαν, μόλις ἐφάνη εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ὁ ρωσικὸς στόλος.

Τὴν 17 Φεβρουαρίου ὁ **Θεόδωρος Ὁρλώφ** ἀπεβιβάσθη εἰς Οἶτυλον. Ἀμέσως ὄρκισεν ἐπ' ὄνόματι τῆς αὐτοκρατείας τὸ τάγμα τοῦ Μπενάκη καὶ τῶν Μανιατῶν, ἀλλ' ἐξήντησε τὰς μικρὰς δυνάμεις **1769** του πολιορκῶν τὴν Κορώνην. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔφθασε μετὰ νέων πλοίων καὶ πολεμοφοδίων ὁ **Ἀλέξιος Ὁρλώφ**, αἱ δυνάμεις τῶν Ρώσων δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς διὰ τόσον μεγάλην ἐπιχείρησιν, ἰδίως μετὰ τὴν φθορὰν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Ὄθεν ἡ κατὰ τῆς πρωτευούσης τῆς Πελοποννήσου Τριπόλεως ἐπίθεσις ἀπέτυχεν, ἐκ παραλλήλου δὲ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐνήργησε δραστηρίως καὶ ἔστειλε κατὰ τῆς Πελοποννήσου τὰς ἀλβανικὰς ὁρδὰς. Αἱ Πάτραι κατελήφθησαν ἐξ ἐφόδου καὶ 3 χιλ. κάτοικοι ἐσφάγησαν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Παρὰ τὴν Κορώνην οἱ συνενωθέντες μετὰ τῆς φρουρᾶς τῆς Τριπόλεως Ἀλβανοὶ κατέκοψαν 400 Μανιάτας συλλαβόντες αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγόν των **Ἰωάννην Μαυρομιχάλην**. Ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ ἀπεσύρθη εἰς Ναυαρίνον, ὅθεν ἔβλεπε τὸ χυνόμενον αἷμα τῶν συμμάχων του, καὶ τέλος ἀπελπισθεὶς ἀπέπλευσεν ἐγκαταλείψας τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ρωσικὸς στόλος ἔκαυσε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ **Τσεσμε** (1770), ἀλλὰ τὸ κίνημα τῆς Πελοποννήσου ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμα καὶ ἡ χώρα δεινῶς ἐληλατήθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Φοβεραὶ σφαγαὶ χριστιανῶν ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας.

Τότε ἐγεννήθη παρὰ τῷ Διβανίῳ ἡ σκέψις νὰ ἐξολοθρεύσουν ἐν

τελῶς τοὺς Ἑλληνας τῆς Πελοποννήσου διὰ τῶν Ἀλβανῶν. Ἀλλ' εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο ἀντετάχθη ὁ Καπετὰν πασᾶς Χασάν, τὸν ὁποῖον ἡ Πύλη ἔστειλε διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον, διότι οὕτω θὰ ἔστερεῖτο ἡ Πύλη τοῦ χαρτισίου καὶ ἡ χώρα ἐργατικῶν χειρῶν. Ὁ Καπετὰν πασᾶς θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἀπέβησαν πληγὴ εἰς τὴν χώραν, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν χορηγήσας εἰς αὐτοὺς ὄπλα καὶ πολεμοφόδια καὶ ὑποσχεθεὶς ἀμνηστίαν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Τρίπολιν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν (1779) προσέβαλε κατὰ τὴν τουρκικὴν συνήθειαν καὶ τοὺς συμμάχους του. Τότε θυμὰ τῆς παρασπονδίας τῶν Τούρκων ἔπεσεν ὁ ἐκ Γορτυνίας ἀρματολὸς **Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης**, πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ἡ Μάνη ὑπεχρεώθη εἰς ὑποτέλειαν, διοικουμένη ὑπὸ ἐγχωρίου μπέη καὶ καταβάλλουσα 30 χιλ. γροσίων ἐτήσιον φόρον. Οὕτω θλιβερῶς διεψεύσθησαν αἱ ὑποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων ἀπέμεινε πικρία καὶ δυσπιστία πρὸς τοὺς βορείους ἐλευθερωτάς.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1787 - 1792. ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ

Διὰ τοῦτο ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1787-1792 εὔρε τοὺς Ἑλληνας ὀλιγώτερον προθύμους. Ἡ Αἰκατερίνη ἐπέμενε εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἐλληνικοῦ σχεδίου. Ἐσκέπτετο τώρα νὰ ἀνορθώσῃ τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου καὶ ν' ἀναβιβάσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἔγγονόν της Κωνσταντῖνον, κατώρθωσε δὲ νὰ προσεταιρισθῇ τὸν ἰδεολόγον αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β'. Τὸ 1787 ὑπεγράφη μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων συνθήκη περὶ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας, εἶναι δὲ χαρακτηριστικὰ τῶν διαθέσεων τοῦ Ἰωσήφ ὅσα βραδύτερον ἔγραφεν εἰς τὸν γάλλον πρεσβευτὴν: «ἐπέστη ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐμφανιζόμενος ὡς ἐκδικητὴς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναλαμβάνω νὰ ἀποζημιώσω τὴν Εὐρώπην δι' ὅσα ἔπαθεν ἄλλοτε δεινὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων καννιβάλων». Νέοι πράκτορες τῆς Ρωσίας ἐφάνησαν τότε μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων μυρία ἐπαγγελλόμενοι καὶ ἤρχισαν νὰ πάλλουν βιαίως καὶ πάλιν αἱ καρδίαι των ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ ρωσοαυστριακοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου καὶ ἡ φοβίασις μετεδίδετο μέχρι τῶν ὀρέων τοῦ Σουλίου. Ἐξεγέρσεις ὅμως δὲν ἔγιναν.

Ἀλλὰ τὸ 1788 ὁ **Λάμπρος Κατσώνης** (1752-1804), ἕλλην λοχαγὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσίας, ἐξέπλευσεν ἐκ Τεργέστης μετὰ

μικροῦ στόλου, ἔξοπλισθέντος διὰ συνεισφορῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ φέροντος τὴν ρωσικὴν σημαίαν, καὶ ἐπέδραμεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Αὐξήσας δὲ διὰ τῆς συλλήψεως τουρκικῶν πλοίων τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων εἰς 16 κατέστη τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Μεσόγειον. Κατεναυμάχησεν ἐπανειλημμένως τμήματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐπεβίβασεν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸν ὀνομαστὸν ὀπλαρχηγὸν Ἄνδριτσον μὲ 500 παλληκάρια, προσέβαλε τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξὺ Ἄνδρου καὶ Εὐβοίας καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν. Τὴν ἐπομένην ὁμως εὐρεθεὶς μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ ἐπιπλέοντος ἀλγερινοῦ στόλου δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ὑπεροχὴν εἰς ἀριθμὸν καὶ πυροβολικὸν καὶ μόλις διέφυγε μετ' ἀπελπιν ἀγῶνα ὁ περιβόητος καταδρομεύς.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἠρνήθησαν εἰς αὐτὸν πᾶσαν βοήθειαν οἱ ρῶσοι πράκτορες. Ἡ δὲ τσαρίνα ἔκλεισε τὸ 1792 τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰασίου καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ παύσῃ τὰς κατὰ τῆς Τουρκίας ἐχθροπραξίας. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἠρνήθη φανερῶς νὰ ὑπακούσῃ καὶ ἀπήντησεν ἐπὶ λέξει: «Ἄν ἡ αὐτοκράτειρα συνωμολόγησεν τὴν εἰρήνην της, ὁ Κατσώνης δὲν συνωμολόγησεν ἀκόμη τὴν ἰδικὴν του». Καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1792 ἐξέδωκε τὴν περίφημον προκήρυξιν, τὴν «Φανέρωσιν τοῦ ἔξοχωτάτου χιλιάρχου καὶ ἱππέως Λάμπρου Κατσώνη», εἰς τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ καταγγέλλει τὴν ἀχάριστον ἐκ μέρους τῆς Αἰκατερίνης ἐγκατάλειψιν τῶν Ἑλλήνων, κηρύττει, ὅτι οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν ἰδίων μόνον δυνάμεων θὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Κατσώνης κατήρτισε νέον στολίσκον καί, ἀφοῦ ἀπέβίβασεν τὸν Ἄνδριτσον εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Ταινάρου, προσεκάλεσε τοὺς Λάκωνας εἰς ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν, ὁ δὲ μπέης τῆς Μάνης Ζανέτος Γρηγοράκης πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠπείλησεν αὐτόν, ὅτι θὰ βαδίσῃ ἐναντίον του. Τέλος προσβληθεὶς ὑπὸ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως διεσώθη ἐπὶ πλοίου εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ρωσίαν.

Ὁ δὲ Ἄνδριτσος καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τραχεῖς ἀγῶνας διεσώθη εἰς τὴν Ἰθάκην. Ἄλλ' εἰ Ἐνετοὶ παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, μετακομισθεὶς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθανατώθη οἰκτρῶς. Τὰ κατορθώματα ὁμως τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ πειρατοῦ διετηρήθησαν εἰς τὴν μνήμην τοῦ

ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Αἰκατερίνη διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἰασίου ἐγκατέλειψε μὲ ἀδιαφορίαν τοὺς Ἑλληνας συμμάχους τῆς καὶ ἀπεψύχρανεν οὕτω τὰς ὑπολειπόμενας ἀπὸ τοῦ 1770 συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεκράτησε τότε ἀντὶ τῆς ρωσικῆς ἢ γ α λ λ ι κ ῆ ἑ π ἰ δ ρ α σ ι ς, διότι ἤδη ἔταράσσετο ἡ Εὐρώπη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐστρέφετο ἀπλήστως πρὸς τὰ θαυμάσια ἀγγέλματα.

ΣΟΥΛΙ ΚΑΙ ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους περίπου οἱ θουρικοί ἀγῶνες τοῦ Σουλίου κατὰ τοῦ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίσχυσαν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀναμετρηθοῦν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους.

Οἱ Σουλιῶται κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα φεύγοντες τοὺς Τούρκους εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἄγρια Κασσιοπαῖα ὄρη τῆς νοτίου Ἡπείρου, εἰς δωδεκάωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἔδρυσαν ἐκεῖ στρατιωτικὴν κοινότητα αὐτοδιοικουμένην, ἡ ὁποία περιέλαβε κατ' ἀρχὰς τέσσαρα καὶ βραδύτερον ἕνδεκα χωρία. Ἐπλήρωνον φόρον τινὰ εἰς τὴν Πύλην, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφορολόγουν τὴν γειτονικὴν χώραν. Ἐλέγετο, ὅτι ἐξήκοντα χωρία, τὰ χωρία τῶν Παρασουλιωτῶν λεγόμενα ἐπλήρωνον φόρον εἰς τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κυριωτάτη ἐνασχόλησις τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἡ κτηνοτροφία, ἡ δὲ φύσις τοῦ τόπου καὶ αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν ὁμόρων κατέστησαν αὐτοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικούς. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες των ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων.

ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ (1744-1822)

Ὁ περίφημος πασᾶς τῆς Ἡπείρου ἦτο ἀπὸ τοὺς τρομεροὺς φεουδάρχας, οἱ ὁποῖοι ἐκμεταλλευόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης ἐσχεδίασαν τὴν ἔδρυσιν ἰδίας ἐξουσίας. Ὁ Ἀλῆς ἦτο, ὅπως καὶ ἄλλα δημιουργήματα τῆς πολυταράχου ἐκείνης ἐποχῆς, ὅπως π.χ. ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου δεσπότης Μεχμέτ Ἀλῆς, φύσις ἐξαιρετικὴ, πλήρης ἀκαταλογίστου ὁρμῆς καὶ ἀκάμπτου ὁμότητος. Ἐγεννήθη εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τῆς Ἀλβανίας Τεπελένι. Ἡ νεότης τοῦ Ἀλῆ διῆλθεν ἐν μέσῳ τῶν βιαίων παθῶν, τῶν δολοπλοκιῶν καὶ τῶν αἱματηρῶν προδοσιῶν ἢ ἐκδικήσεων, τῶν ὁποίων εὐρεῖα κονίστρα ἦτο τότε ἡ Τουρκία καὶ ἰδίως ἡ θρησκευτικῶς καὶ φατριαστικῶς διηρημένη Ἀλ-

βακία. Ἀσκηθεὶς οὕτως εἰς τὰς ραδιουργίας τῆς ἐποχῆς, ἀπέκτησε τὴν εὐνοίαν τῆς Πύλης διὰ προδοσίας τοῦ εὐεργέτου του πασᾶ τοῦ Δελβίνου καὶ ἔγινε κύριος τοῦ πασαλικίου τῶν Τρικκάλων. Διὰ πλαστογραφίσεως τοῦ σουλτανικοῦ φερμανίου ἔγινε κύριος τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἄρτης. Ἐξεδικήθη σκληρῶς τοὺς Χορμοβίτας διὰ τὴν κατὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς του προσβολήν. Προσελκύσας δολίως εἰς ἐνέδραν, ἔψησεν ἢ συνέτριψεν ἐντὸς χειρομύλου τοὺς πρωταίτιους καὶ ἀμέσως ἐπετέθη κατὰ τοῦ Χορμόβου, ἐκυρίευσεν αὐτὸ καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ἔρχεται εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ναπολέοντα καὶ λαμβάνει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του γάλλους ἀξιωματικούς Ὄργανώνει στρατὸν ἀπὸ 10-12 χιλ. καὶ ἐκτείνει τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐγκαθιστᾷ τοὺς υἱοὺς του πασάδες εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ τὴν Πελοπόννησον, στερεώνει τὴν θέσιν του διὰ τῆς τόλμης ἢ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν ἐν τῷ Διβανίῳ ἰσχυόντων καὶ καθιστᾷ τὸ κράτος του σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν σουλτάνον.

Ὁ Ἀλῆς περιεποιεῖτο τοὺς χριστιανοὺς τρέφων μεγαλύτεραν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς μουσουλμάνους μισθωτοὺς του, μετεχειρίζετο τὴν ἑλληνικὴν ὡς ὄργανον διπλωματικῆς συνεννοήσεως καὶ ὑπέθαλπε τὸν πόθον τῶν Ἀλβανῶν περὶ ἀνεξαρτησίας καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ὑπηρέτησαν τὸν περιβόητον σατράπην καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821 τῶν δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων εἶχον ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὡς λ. χ. ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὀδυσσεύς, ὁ Καρϊσκάκης, ὁ Ὁμέρ - Βρυώνης κ.ἄ.

Ὁ Ἀλῆς δὲν ἠνείχετο πρὸ πάντων τὰς φιλελευθέρους ἐκδηλώσεις καὶ συνέτριβε μετὰ πείσματος πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἀλβανοὶ μπέηδες καὶ κάτοικοι ὀλοκλήρων πόλεων ἐδοκίμασαν τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ ξίφους του, οἱ τολμηρότατοι τῶν Ἑλλήνων ἀρματολῶν, οἱ Κατσαντωναῖοι καὶ ὁ Βλαχάβας, ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν ἢ τὸν δόλον του καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἄσματα ἐθρόνησαν τὰς 16 εὐγενεῖς γυναῖκας τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς Κυρὰ Φροσύνης, τὰς ὁποίας ὁ Ἀλῆς ἔπνιξεν εἰς τὴν λίμνην.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ Ἀλῆς ἦτο ὁ σοβαρώτερος κίνδυνος

νος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εὐρίσκετο πολὺ πλησιέστερον τοῦ σουλτάνου, ἐγνώριζε καλῶς τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας της καὶ διὰ τῶν ἀλβανῶν μαχητῶν τοῦ ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ αὐτήν. Ὄταν ἔληξεν ὁ δεύτερος ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ Ἄλῃς παρέστησε τὸ Σοῦλι ὡς φωλεὰν προδοσίας καὶ ἀρπαγῆς καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σουλτανικὸν φιρμάνιον πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Ὁ Ἄλῃς ἀπεφάσισε νὰ ἐξαφανίσῃ τὸν μικρὸν ὄρεινὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἠρίθμει τότε περὶ τοὺς 2.500 μαχητάς. Οἱ σκληρότατοι ἀγῶνες διήρκεσαν 15 ἔτη (1788 - 1803). Ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τὸ 1791 ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Ἀλβανοὶ τοῦ δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν ἀγροίαν ὄρεινὴν χώραν καὶ διεσκορπίσθησαν λεηλατοῦντες τὴν πεδιάδα τῆς Παραμυθιάς καὶ πολλοὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν αἰφνιδιαστικῶς ἐπιπεσόντων Σουλιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων.

Δύο ἔτη βραδύτερον ἐπετέθη μὲ μεγαλυτέραν παρασκευήν. Ἄλλ' ἢ διὰ δόλου ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Σουλιῶται συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀμυναν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των Μπότσαρη καὶ Λάμπρον Τζαβέλλαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ἄλῃν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἰωάννινα τρίζων τοὺς ὁδόντας ἀπὸ ἀγανάκτησιν.

Ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἄφησεν ἡσύχους τοὺς Σουλιώτας, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθον μεγάλαι ἀνατροπαὶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλας ἐνασχολήσεις. Ἡ εἰρήνη δηλαδὴ τοῦ Καμποφόρμιο (1797) παρέδιδεν εἰς τοὺς Γάλλους τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἀπεσταλμένος τῆς δημοκρατίας ὕψωσε τὴν τρίχρουν σημαίαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Κερκύρας. Οὕτως ἠνοίγετο εὐρὸν στάδιον εἰς τὰς ραδιουργίας τοῦ Ἄλῃ, ὁ ὁποῖος διανοεῖτο νὰ καταλάβῃ τοὺς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένους λιμένας τῆς Ἠπείρου, Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ νὰ θέσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῆς Κερκύρας. Κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη φιλίαν πρὸς τοὺς νέους γείτονάς του, ἐδέχθη τὰς φιλικὰς ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ ἔδειξεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ κατηχηθῇ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ἰακωβίνων. Οὕτω τῇ ἀνοχῇ τοῦ γάλλου διοικητοῦ τῆς Κερκύρας παρεσκεύασε στόλον εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς ἑλληνικὰ χωρία τῆς παραλίας καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ὁ Ναπολέων ἐκστρατεύων εἰς Αἴγυπτον ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Μάλταν τοὺς χαιρετισμούς του εἰς τὸν φίλον τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἄλῃς

λῆς ἐπί τινα χρόνον ἀκόμη προσεποιήθη, ὅτι γοητεύεται ἐκ τῆς γαλλικῆς φιλίας, αἴφνης ὅμως ἔρριψε τὸ προσωπεῖον, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ναπολέοντος, προσέβαλε τὴν ὑπὸ 300 Γάλλων φρουρουμένην Πρέβεξαν καὶ καταλαβὼν αὐτὴν παρέδωκεν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν δῆωσιν (1798).

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. Παρεσκεύασεν εἶδος ἱεροῦ πολέμου κατ' αὐτῶν προσπαθήσας νὰ ἐκκαύσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν τουρκαλβανῶν. Οἱ δερβίσαι καὶ σείχαι (ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων) ἐξῆψαν τὸ κατὰ τῶν γκιαούρηδων μῖσος τῶν Μωαμεθανῶν. Μετ' ἀξιόλογον λοιπὸν προπαρασκευὴν προσέβαλε τοὺς Σουλιώτας μὲ 10 χιλ. ἄνδρας, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐδιπλασιάσθησαν. Μὴ ἐπιτυχῶν ὅμως νὰ καταβάλῃ αὐτοὺς ἐξ ἐφόδου μετέβαλε τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμὸν κατασκευάσας ὠχυρωμένους πύργους εἰς τὰς διεξόδους τῶν στενοποριῶν. Ὁ ἄνισος ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη (1800 - 1803), κατὰ τὰ ὅποια οἱ Σουλιῶται ἔδειξαν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν. Ὁ Φῶτος Τζαβέλλας, ὁ ἥρωϊκὸς υἱὸς τοῦ Λάμπρου, ὁ καλόγηρος Σαμουήλ καὶ ἄλλοι εἶναι οἱ ἥρωες τῶν ἐπικῶν ἐκείνων περιπετειῶν. Οἱ Σουλιῶται, μολονότι ἐμαστίζοντο ἀπὸ τὴν πείναν, ἐξηκολούθησαν μὲ ἀποφασιστικότητα τὴν ἀντίστασιν καὶ νέα ἐπίθεσις τοῦ Ἀλῆ ἀπέληξεν εἰς ἀποτυχίαν. Ἀλλὰ 500 Ἀλβανοὶ διελθόντες δι' ἀγνώστου ἀτραποῦ κατέλαβον αἰφνιδιαστικῶς τὸ Σοῦλι, τὸ ὅποιον εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ κάτοικοι. Οἱ Σουλιῶται ὅμως ὀχυρωθέντες εἰς τὸ Κιούγκι, ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα καὶ πεντάκις ἀπέκρουσαν τοὺς ἐφορμήσαντας ἐχθροὺς καταγαγόντες πολυνέκρους νίκας, ὥστε ὁ Βελῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ ὁποῖος ὠδήγει τὴν ἐκστρατείαν, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τὴν πρότασιν τῶν Σουλιωτῶν νὰ ἐγκαταλείψουν ὑπόσπονδοι τὰ χωρία των μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των καὶ τὴν κινητὴν περιουσίαν των. Ἡ ἔξοδος ἐγίνε τὴν 16ην Δεκεμβρίου 1803.

Ὁ Βελῆς ὅμως παρασπονδήσας προσέβαλε τοὺς ὑποχωροῦντας, αἱ δὲ Σουλιώτισσαι περιελθοῦσαι εἰς ἀπόγνωσιν ὑπέστησαν ἥρωϊκὴν θυσίαν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ταπείνωσιν (Καταστροφὴ τοῦ Ζαλόγγου). Μόνον μέρος τῶν κατοίκων διεσώθη εἰς Πάργαν καὶ διεπεραιώθη ἐκεῖθεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΙΕ΄ ΑΙΩΝ

- 1453 Ἐκείνη ἡμέρα ἡ πόλις Κωνσταντινουπόλεως ἐκράθη ἀπὸ τῶν Τούρκων
- 1486 Ἐκείνη ἡμέρα ἡ πόλις Καλλιφρονίου ἐκράθη ἀπὸ τῶν Τούρκων
- 1492 Ἐκείνη ἡμέρα ἡ πόλις Νιγηλίου ἐκράθη ἀπὸ τῶν Τούρκων
- 1498 Ἐκείνη ἡμέρα ἡ πόλις Κωνσταντινουπόλεως ἐκράθη ἀπὸ τῶν Τούρκων

ΙΣΤ΄ ΑΙΩΝ

- 1512 - 1520 Σελίμ Α΄. Κατάληψις Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Ὁ Σουλτάνος Χαλίφης
- 1517 Ἐκείνη ἡμέρα ἡ πόλις Βιέννης ἐκράθη ἀπὸ τῶν Τούρκων
- 1519 - 1556 Ὁ Κάρολος Ε΄ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας
- 1519 Ὁ Ζβίγγλιος μεταρρυθμιστὴς ἐν Ζυρίχῃ
- 1520 - 1566 Σουλεῦμάν Β΄ ὁ Μεγαλοπρεπὴς
- 1529 Ὁ Σουλεῦμάν πολιορκεῖ τὴν Βιέννην
- 1545 - 1563 Σύνοδος ἐν Τριδέντῳ
- 1540 Ἰδρυσις τοῦ τάγματος τῶν Ἰησουϊτῶν
- 1555 Ἐκείνη ἡμέρα ἡ πόλις Κύπρου ἐκράθη ἀπὸ τῶν Τούρκων
- 1571 Ναυμαχία Λεραντο(Ναυπάκτου)
- 1572 Νῆξ τοῦ Ἁγ. Βαρθολομαίου
- 1589 - 1610 Ἐρρίκος Δ΄ Γαλλίας. Ἀρχὴ δυναστείας Βουρβόνων
- 1598 Διάταγμα τῆς Νάντης

ΙΖ΄ ΑΙΩΝ

- 1600 Ἰδρυσις τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ (1602)
- 1618 - 1648 Τριακονταετὴς πόλεμος
- 1632 Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος φονεύεται παρὰ τὸ Lützen

1648	Ειρήνη Βεστφαλίας
1643 - 1715	Βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ΄
1648 - 1688	Περίοδος τῶν ἀγγλικῶν ἐπαναστάσεων
1649	Ἡ Ἀγγλία δημοκρατία. Ὁ Κρόμβελ
1669	Ἄλωσις τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης
1683	Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων
1685 - 1715	Βενετική κυριαρχία ἐν Πελοποννήσῳ
1687	Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος
1689 - 1725	Ὁ Μέγας Πέτρος τσάρος τῆς Ρωσίας
1697	Ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας νικᾷ τοὺς Τούρκους παρὰ τὴν Ζένταν

ΙΗ΄ Αἰὼν

1701 - 1721	Ὁ βόρειος πόλεμος
1701 - 1713	Ὁ πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας
1701	Ἡ Πρωσσία βασίλειον
1713	Εἰρήνη Οὐτρέχτης
1713 - 1740	Φρειδερικός Γουλιέλμος Α΄ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας
1740 - 1786	Φρειδερικός ὁ Μέγας
1740 - 1780	Μαρία Θηρεσία
1740 - 1748	Πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας
1756 - 1763	Ἑπταετής πόλεμος
1762 - 1796	Αἰκατερίνη Β΄
1765 - 1790	Ἰωσήφ Β΄ τῆς Αὐστρίας
1770	Καταστροφή τουρκικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ
1772	Πρῶτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας
1774	Εἰρήνη τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζῆ
1783	Ἀνεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν
1789	Ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως
1799 - 1815	Ναπολέων
1815	Συνθήκη τῆς Βιέννης